

# «Ενεργειακή δημοκρατία»: Μια αριστερή πρόταση για την ενέργεια Ελλάδα, κλιματική αλλαγή και ενέργεια

24.11.2013

της Νατάσσας Ρωμανού

Μια από τις πολλές παρερμηνείες της οικονομικής κρίσης στη Νότια Ευρώπη είναι ότι συχνά αντιμετωπίζεται ως άμεση συνέπεια της κατάρρευσης του τραπεζικού συστήματος στις ΗΠΑ το 2008, καθώς και ότι θεωρείται μια βαθιά αλλά βατή οικονομική κρίση. Ήδη όμως έχει γίνει σαφές --λόγω της διάρκειας, της γεωγραφικής έκτασης και της αδυναμίας ουσιαστικής της αντιμετώπισης-- ότι πρόκειται για κρίση του ίδιου του καπιταλισμού.

Έτσι, η κατάσταση «έκτακτης ανάγκης» επεκτείνεται πέρα από τον οικονομικό τομέα: η κρίση γίνεται κοινωνική (με τον ακραίο εθνικισμό που μετατρέπεται σταδιακά σε κοινωνικό ρατσισμό, την κρατική καταστολή και το δημοκρατικό έλλειμμα) αλλά και περιβαλλοντική. Μια περιβαλλοντική κρίση με πολλά αίτια, όπως η ξέφρενη εκμετάλλευση των φυσικών πόρων με ολοένα και πιο επισφαλείς εξορυκτικές μεθόδους, λ.χ., άντληση πετρελαίου από σχιστολιθικά πετρώματα, ασφαλική άμμο ή από πολύ μεγάλα βάθη στον ωκεανό. Ταυτόχρονα, οι μεγάλης κλίμακας ιδιωτικοποιήσεις της γης και των φυσικών πόρων οδηγούν ευθέως σε περιβαλλοντική υποβάθμιση. Πάνω απ' όλα, όμως, η κλιματική αλλαγή στην οποία οδηγούν οι ανθρωπογενείς εκπομπές αερίων θερμοκηπίου φαίνεται να είναι ο θρίαμβος της καπιταλιστικής απληστίας πάνω στη φύση: οι ανθρώπινες δραστηριότητες που εξυπηρετούν την ανάγκη υπερκατανάλωσης, υπερεκμετάλλευσης των φυσικών πόρων και μεγιστοποίησης του κέρδους ( λ.χ. καύση ορυκτών καυσίμων, αποψίλωση των δασών), έχουν οδηγήσει σε πρωτοφανή, στη γεωλογική ιστορία, αύξηση της θερμοκρασίας, η οποία πλέον απειλεί τη ζωή πάνω στη Γη.

Οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής --περισσότερο γνωστής ως «υπερθέρμανσης του πλανήτη»-- αναμένεται να είναι τεράστιες, ιδίως σε περιοχές όπως η Νότια Ευρώπη. Οι προβλέψεις μιλάνε για ερημοποίηση στις υποτροπικές ζώνες εξαιτίας της σημαντικής μείωσης της ετήσιας βροχόπτωσης (έως και 20%) και της αύξησης της θερμοκρασίας κατά 3 βαθμούς περίπου. Η παρατεταμένη ξηρασία και γενική λειψυδρία, οι περισσότεροι και εντονότεροι καύσωνες και πλημμύρες θα αποτελούν πλέον τον κανόνα. Οικονομίες όπως η ελληνική, που βασίζονται στον τουρισμό, την αλιεία και τη ναυτιλία, θα επηρεαστούν σοβαρά από την προβλεπόμενη άνοδο της στάθμης της θάλασσας, τις αλλαγές στις

χημικές ισορροπίες στην θάλασσα (οξίνιση) και την ξηρασία, που οδηγούν στη διάβρωση του εδάφους και την αύξηση των δασικών πυρκαγιών.

## Παλαιές και νέες οικολογικές προκλήσεις

Η κλιματική αλλαγή δεν είναι, βέβαια, η πρώτη οικολογική πρόκληση που αντιμετωπίζει ο καπιταλισμός. Το νέφος υπήρξε σοβαρή απειλή για την ανθρώπινη υγεία στο Λονδίνο, το Πίτσμπουργκ και το Λος Άντζελες, από τα τέλη του 19ου έως και τα μέσα του 20ου αιώνα, αλλά και σήμερα στις κινεζικές μεγαλουπόλεις και τα βιομηχανικά συγκροτήματα. Η μείωση του στρατοσφαιρικού όζοντος τις δεκαετίες του 1970 και του 1980 αποδόθηκε στην εισαγωγή στην ατμόσφαιρα των χλωροφθορανθράκων, τεχνητών ουσιών που χρησιμοποιούνται σε ψυκτικά, σπρέι και χημικούς διαλύτες. Η όξινη βροχή, προερχόμενη από τις εκπομπές διοξειδίου του θείου και οξειδίων του αζώτου κατά την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από άνθρακα, από τα εργοστάσια και τα μηχανοκίνητα οχήματα, είναι ένα ακόμα παράδειγμα ανθρωπογενούς υποβάθμισης του περιβάλλοντος.

Τέτοιες περιπτώσεις ανθρωπογενούς κλιματικής αλλαγής ήταν μικρότερης κλίμακας, πιο εντοπιζόμενες χωρικά και γι' αυτό αντιμετωπίστηκαν. Για παράδειγμα, το Clean Air Act στις ΗΠΑ σχεδιάστηκε για να περιορίσει την ατμοσφαιρική ρύπανση λόγω αιωρούμενων σωματιδίων και ανανεωνόταν διαρκώς με νομοθετικές προσθήκες, από το 1960 έως τη δεκαετία του 1990. Το Πρωτόκολλο του Μόντρεαλ (συνθήκη του ΟΗΕ για την προστασία του όζοντος με τη σταδιακή κατάργηση της παραγωγής ουσιών που εθύνονται για την καταστροφή του), στα τέλη της δεκαετίας του 1980, αποτελεί υπόδειγμα διεθνούς συνεργασίας. Όσον αφορά την όξινη βροχή, πολλές περιφερειακές συνθήκες και πρωτόκολλα υπογράφησαν ώστε να αναγκαστούν οι ρυπογόνες βιομηχανίες (κυρίως μονάδες ηλεκτροπαραγωγής με καύση άνθρακα) να αναζητήσουν τεχνικές λύσεις που αφαιρούν θειούχα αέρια που εκλύονταν από τις καμινάδες τους.

Όλα αυτά τα μέτρα και η διεθνής συνεργασία επιτεύχθηκαν επειδή τα προβλήματα (νέφος, μείωση του όζοντος, όξινη βροχή) συνυπήρχαν ταυτόχρονα στον ίδιο γεωγραφικό χώρο με τις πηγές της παραγωγής, θέτοντας έτσι σε κίνδυνο κατά κύριο λόγο τις επιχειρήσεις και τα κέρδη και, δευτερευόντως, τους ανθρώπους που ζούσαν, εργάζονταν και βεβαίως ψήφιζαν εκεί. Αντίθετα, η υπερθέρμανση του πλανήτη είναι πιο περίπλοκο πρόβλημα □ δημιουργείται από τα αέρια του θερμοκηπίου που εκπέμπουν βιομηχανικές χώρες, οι οποίες είναι συνήθως βόρειες, ανεπτυγμένες και εύπορες, αλλά πλήττει κυρίως τις τροπικές και υποτροπικές περιοχές (τον παγκόσμιο Νότο), που έχουν συγκριτικά μικρή συνεισφορά στο πρόβλημα. Επιπλέον, οι επιπτώσεις της υπερθέρμανσης του πλανήτη (ερημοποίηση, άνοδος της στάθμης της θάλασσας, αλλαγές στον κύκλο του νερού, καύσωνες), εκδηλώνονται σταδιακά και σε βάθος δεκαετιών. Συνεπώς, δεν υπάρχει επείγουσα τοπική ή χρονική ανάγκη που να αναγκάζει εκείνους που δημιουργούν το πρόβλημα να το αντιμετωπίσουν.

## Ελλάδα: μια χώρα που έχει να χάσει πολλά από την κλιματική αλλαγή

Καθώς η αύξηση της παγκόσμιας μέσης θερμοκρασίας επηρεάζει κυρίως τον Παγκόσμιο Νότο, η Ελλάδα, που βρίσκεται στο τροπικό - υποτροπικό όριο, είναι μια από τις λίγες βιομηχανικές χώρες που θα χάσουν πολλά. Επιπλέον, η Ελλάδα βασίζεται, για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, κυρίως στον άνθρακα, και μάλιστα στην πιο «βρώμικη» οικολογικά μορφή του: τον λιγνίτη. Έτσι, θα έπρεπε να είναι στην πρώτη γραμμή των προσπαθειών για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής.

Οι προσπάθειες αυτές πρέπει να περιλαμβάνουν έγκυρες ενεργειακές λύσεις. Η Ελλάδα εισάγει περίπου το 64% της ενέργειας (ευρωπαϊκός μέσος όρος: 51%) που χρησιμοποιεί. Επιπλέον, το 91% της

ενέργειάς της προέρχεται από ορυκτά καύσιμα (άνθρακα, πετρέλαιο και φυσικό αέριο), που είναι από τις πιο επιζήμιες πηγές ενέργειας για το περιβάλλον. Επίσης, έχει το υψηλότερο ποσοστό έκλυσης διοξειδίου του άνθρακα ανά κάτοικο (8,4 τόνοι το 2009) στην Ε.Ε., σημαντικά μεγαλύτερο από το μέσο όρο της Ε.Ε. (7,2 τόνοι). Η σημερινή κυβέρνηση, αντί να στραφεί στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, σχεδιάζει ακόμα μεγαλύτερη εκμετάλλευση των ορυκτών καυσίμων στην ανατολική Μεσόγειο, νότια της Κρήτης και στο Ιόνιο Πέλαγος, μέσω έργων μεγάλης κλίμακας και ιδιωτικής χρηματοδότησης. Όλο και μεγαλύτερα ποσοστά της ΔΕΗ περνούν στα χέρια ιδιωτών. Μελετώνται επίσης σχέδια για την «πράσινη ενέργεια», την παραγωγή δηλαδή ηλιακής ή αιολικής ενέργειας, κάτω από τις νεοφιλελεύθερες οδηγίες της Τρόικας: ιδιωτική χρηματοδότηση και ιδιοκτησία, χωρίς δημόσιο έλεγχο. Τέτοιες στρατηγικές αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής, μαζί με τις εξαιρετικά αποτυχημένες διεθνώς προσεγγίσεις που βασίζονται στην ελεύθερη αγορά (εμπορία εκπομπών άνθρακα, πιστώσεις άνθρακα, αγορές άνθρακα) ή τις λύσεις που προτείνει η αναδυόμενη και αμφιλεγόμενη επιστήμη της γεωμηχανικής, αντιπροσωπεύουν ουσιαστικά την προσπάθεια του καπιταλιστικού συστήματος να περισωθεί και να αναγεννηθεί. Αυτός ο «πράσινος καπιταλισμός» είναι μια συστημική λύση, που τελικά θα οδηγήσει σε προβλήματα και σε κρίσεις παρόμοιες με αυτές που αντιμετωπίζουμε σήμερα.

Παράλληλα, όμως εμφανίζεται μια πολύ ενθαρρυντική προοπτική: αυθόρμητα και ισχυρά περιβαλλοντικά κινήματα ενάντια στις εξορύξεις και την ιδιωτικοποίηση των φυσικών πόρων. Τα κινήματα αυτά βασίζονται στον λαϊκό ακτιβισμό, χωρίς οργανωμένη πολιτική καθοδήγηση και αυτοοργανώνονται στην πρώτη γραμμή της επίθεσης: εναντιώνονται σε παλιά και νέα λιγνιτικά εργοστάσια, στην ιδιωτικοποίηση της διαχείρισης αποβλήτων και των νέων χώρων υγειονομικής ταφής (Κερατέα), στην ιδιωτικοποίηση του νερού (Θεσσαλονίκη), στην εξόρυξη χρυσού (Σκουριές, Μήλος).

Πολλά από τα νεοφιλελεύθερα σχέδια αναστέλλονται ύστερα από τη σθεναρή εναντίωση των τοπικών κοινωνιών, παρά την επίδειξη ακραίου κρατικού αυταρχισμού. Παρόμοια κοινωνικά-οικολογικά κινήματα απέναντι σε κρατικά ή ιδιωτικά σχέδια για την υποβάθμιση του περιβάλλοντος, των δημόσιων χώρων και των φυσικών πόρων έχουν αναδυθεί παγκοσμίως: στη Νότια Αμερική, τις ΗΠΑ και τον Καναδά, αλλά και πολύ πρόσφατα στην Τουρκία (Γκεζί Παρκ).

Η άνοδος του περιβαλλοντικού ακτιβισμού είναι εξαιρετικά ενθαρρυντική, ωστόσο, τα κινήματα αυτά συνήθως δεν αναζητούν τις βαθύτερες αιτίες που οδηγούν στη συστηματική υποβάθμιση της ποιότητας του περιβάλλοντος και, τελικά, της ζωής, ούτε αμφισβητούν το υπάρχον πολιτικό σύστημα. Είναι τοπικού χαρακτήρα και κατακερματισμένα, τόσο σε έκταση όσο και σκοπό, ενώ υπάρχει έλλειψη πολιτικής συνείδησης και σύνδεσης μεταξύ τους σε μεγαλύτερη κλίμακα. Με άλλα λόγια, δεν διατυπώνουν ρητά την απαίτηση για περιορισμό της υπερκατανάλωσης, την εγκατάλειψη των ορυκτών καυσίμων και του τρόπου ζωής που συνδέεται μ' αυτά, απαιτήσεις οι οποίες ουσιαστικά απειλούν τον ίδιο τον καπιταλισμό.

## Μια αριστερή, ριζοσπαστική λύση

Εκτιμώ ότι, σε αντίθεση με άλλες χώρες, ο ΣΥΡΙΖΑ έχει αντιληφθεί τον επείγοντα χαρακτήρα της κατάστασης, λαμβάνοντας το μήνυμα των κινημάτων και εκτιμώντας την ανάγκη πολιτικοποίησής τους. Ο ΣΥΡΙΖΑ ήταν και είναι παρών και σύμμαχος στους αγώνες των τοπικών κοινωνιών, ενώ έχει δεσμευθεί για την ανασυγκρότηση και τον ριζικό μετασχηματισμό της οικονομίας με τρόπο κοινωνικά και περιβαλλοντικά ισορροπημένο και δίκαιο.

Ένα αποκεντρωμένο, μικρής κλίμακας, κοινοτικά ελεγχόμενο μοντέλο ενέργειας από ανανεώσιμες

πηγές πρέπει να βρεθεί στο επίκεντρο της ενεργειακής πρότασης του ΣΥΡΙΖΑ προς την κοινωνία. Ο ρόλος του κράτους θα ανάγεται στον συντονισμό των περιφερειακών, δημοτικών και των συνεταιριστικών μορφών παραγωγής και διαχείρισης της ενέργειας, στον εκσυγχρονισμό του δικτύου μεταφοράς, διανομής και εξαγωγής ενέργειας και στην επίβλεψη της απο-εμπορευματοποίησης της ενέργειας. Ο ΣΥΡΙΖΑ πρέπει να δεσμευτεί για τη σταδιακή κατάργηση των ορυκτών καυσίμων σε συγκεκριμένο χρόνο (π.χ. έως το 2025), ώστε να είναι συνεπής με τα ευρωπαϊκά και τα διεθνή πρωτόκολλα που έχουν ήδη κυρωθεί από την Ελλάδα και, το πιο σημαντικό, να είναι συνεπής με την ιδεολογία της Αριστεράς και τον αγώνα ενάντια στην εκμετάλλευση της φύσης. Επίσης, πρέπει να δεσμευτεί για την ανάπτυξη και την προώθηση της ηλιακής, αιολικής, και ίσως γεωθερμικής ενέργειας, τη στήριξη της ενεργειακής διαφοροποίησης, την επίτευξη ενεργειακής αυτάρκειας.

Η εκμετάλλευση των φυσικών πόρων πρέπει να γίνεται με σύνεση, δημόσια συναίνεση και έλεγχο, ελαχιστοποιώντας τις επιπτώσεις στο περιβάλλον. Η ιδιωτικοποίηση της δημόσιας περιουσίας πρέπει να αποκλειστεί, τα δάση και τα φυσικά αποθέματα να προστατεύονται, ενώ ο τουρισμός δεν μπορεί να χρησιμοποιείται ως δικαιολογία για την καταστροφή του περιβάλλοντος. Ο δημόσιος διάλογος και η διαφάνεια πρέπει να θεσμοθετηθούν, και ο έλεγχος να ασκείται από τους πολίτες, τους εργαζόμενους, τους καταναλωτές.

Ένα τέτοιο μοντέλο θα προσφέρει θέσεις εργασίας αλλά και ένα νέο όραμα για τη χώρα. Η Ελλάδα, δεδομένης της μικρής έκτασης των ενεργειακών αναγκών της και την έλλειψη σημαντικών αποθεμάτων ορυκτών καυσίμων, εκτός από τον άνθρακα, μπορεί και πρέπει να ακολουθήσει ένα τέτοιο σχέδιο εργασίας.

Εν κατακλείδι, η κλιματική είναι ένα παγκόσμιο πρόβλημα, αλλά απαιτεί τοπικές λύσεις. Ο ΣΥΡΙΖΑ πρέπει να συνεχίσει να ενδυναμώνει τα τοπικά κινήματα, αλλά και να αντλεί δύναμη από αυτά, βοηθώντας στην ανάπτυξη ενός συνολικού, πολιτικού κινήματος αντίστασης και πολιτικής αμφισβήτησης. Ενός κινήματος που θα συνδέει τα κομμάτια του παζλ, δηλαδή τις τοπικές οικολογικές καταστροφές με την αλλαγή του κλίματος, αναδεικνύοντας τη σχέση τους με τον καπιταλισμό – και όλα αυτά στην προοπτική του οικονομικού και κοινωνικού μετασχηματισμού.

*Η δρ Νατάσσα Ρωμανού είναι ερευνήτρια-καθηγήτρια στο Columbia University και το NASA-Goddard Institute στην Νέα Υόρκη.*